

חזיונות ודיוקנאות

שירי חיים לנסקי

מכנף הארץ ומירות שמענו*

אם מותר לדבר על ספר בשער בת־רבים מתוך זיקת־אהבה — ולמה יהא אסור הדבר? — ידובר כאן בשניה על ספר השירים של חיים לנסקי, הניתן עתה בידי הקוראים. בימים נעזים אלה ייפגש עם הקורא ציר חמודות־סאותה ארץ הנדחת, אשר לשמע שמה בלבד עולה באזנינו צלצול אזיקים. צלילים עבריים ערבים כקול הכנור הטוב, אשר לא תשבעם אוזן, עולים אלינו בספר זה מעבר משם, מתהום של תרמות ושמדות על לשוננו וגאמניה, מסקום אשר אמרנו: אבד לנו ניר שם. ספרו של לנסקי פורש לנו שלום על פני מרחקים רבים, כנס עברי שהונף „בצפונה של עולם“, בסד־האסירים אשר על רגליו ובניבו קל־הכנף הרחיב את מפת שירתנו עד לירכתי ארץ־הגזירה, סיביר הרחוקה והעומה אינה עוד מחוץ לתחום. התן והקסם של שירי לנסקי ארשה לנו, חיממה לנו, שיר חדות ההויה אשר שר המשורר הגולה על נהרות סיביר רץ אורח ומתלכד לקול־דוד עברי מופלא עם השיר הקודר אשר שר לנו משורר אחד בגנין העתיק של „על נהרות בבל“.

צמד קולותיהם של אלישע רודין ושל חיים לנסקי, שהגיעו אלינו כאחד מאותה בבל — האם רק משחק־המקרה הוא, או אחד מאותם הצמדים, אשר דבר צמידתם הוא תוק העתים? מצד אחד נויר־שירה זה, מין סאבאנורולא ספרותי, הנוגח במצחו את חומת חומן ונוקב בדינו ובשירו את ההר, איש כבוד־עשתונות והסוד־ארשת, אשר סל־עים על לבו ואבנים על בארו וקרבו עצורה לכת־קדומים — ומצד אחר עלם מבורך זה, אשר קסמים באצבעותיו ואשר ניביו וצליליו כנפי רגלים הם, חססים אל שיריו במשק־

כנפים מתוק ונעלם, כצפרים שהיו באות ביעף ויושבות על כתפיו של אותו קדוש; משורר אשר בכל רצינות ההגות לא ישבות אצלו רפרוף כנפים ובכל כובד ראש לא יאבדו הגרציה והחן. ככל שהאחד עקוד אל חזונו ללא מפלט, וכל רגעי חייו נושאים על גבם כגמלים במדבר את נטל היעוד, השוכי החסד של היסח הדעת, כן פתוחים לרווחה הליר נותיו של זה האחר אל העולם, אל היקום. אין זו אצלו הסתכלות מן הצד, ממצפה האדם אל מצפה הטבע כממלכות אל מלכות, כאן צופה אדם אל רחוב מגוריו, אשר כל רחש שם מדובב אליו בשפת לבו. א, רודין הוא בעל נימה אחת, עזת כמות, והשני עתיר־מיתרים, השופכים צליליהם כרביבים. זהו הכנור שרוחות עולם מרפרפים תמיד על מיתריו, ושנים אלה, שני קצוי שירה רחוקים, חברו יחד לדובב את השפתים הגאלמות של האדם העברי בארץ המדורות הדועכות, על נהרות היגון פה גוע שירנו — מקונן האחד, „ברוך בואך, אורחת אי צפויה — השמחה“ — רונן האחר, „איך נשיר על אדמת נכר?“ — כאילו שואל בלי הפוגות האחד, „איך לא נשיר, והעולם כולו שיר“ — כאילו יענהו האחר, מרפרפות רוחות מן הדרום — והוא שר, שורק רוח הצפון — והוא שר, יצליף עליו הגורל — והוא שר —

כצפור בין עפאים? לא גם כאדם בתוך סבכי זמנו, גם כאחד מתופסי המערצה לסעף בהם. עוד בשיר הראשון שבספר (*) אנו ברזג אחת על שבעה דרזים, —

(*) בשיר זה נשתבשה השורה השלישית של הבית הראשון. במקום: לא בן אני לפיטר ולא לעיר בקונין צריך לקרוא: לא בן אני לפיטר ולא לעיר בקו נין.

רואים את המשורר העלם כשהוא פושט זרוי עותיו לקבלת גורל גדול: „אם לחמם — רק נוכח מדורת הקשר, / ואם לקפוא — רק בין שלגי סיביר“. וגורל זה ניתן לו, כי לכן נמתחים שיריו לאורך החוט הגיאוגרפי המשולש: ליטא — לנינגראד — סיביר, חוט מוריק־מאדים־מלבין, ועצם שירתו נפלגת לשלוש נפות, לשלושה נגוני לב, לשלשלת של היגון, מרי ואמן רונן.

שירת ליטא* שלו היא שירת הזכרונות המתרפקים ושירת פרידה עצובה־מתוקה עד כלות הנפש. ליטא אינה בשירו ארץ העוני וה„נעבאך“ גרידא, היא נותנת ריחה וקולה בחורשותיה הרועשות, שם:

על פתחה של עירי פסנין לבנים
מנגנים במָאָה חלילים לבנים

ושם אמנם גם:

על פתחה של עירי בית עצים מתמוטט
אך הרלות אינה דווקא גיוול, היא יכולה להיות גם מלכות, ואם אינה — כנורו של המשורר לופפה בקסמי נגינתו, וגדולה שירה, שבית־קבולה כביר לאין־שיעור מכל אשר ישער המשורר גופו, שירתו של לנסקי על סף עלומיו, האלגיה שלו על רעיו ועל עיירתו, נשאת על כנף כל רוח בחלל ימינו, לאמר:

הוֹהוּ, אַיְכֶם, בְּנֵי עִירֵי הַנְּדָחִים?
אֵיפֹה נַחְבֵּאתֶם, הוֹי רְעֵי, אָחֵי?
אֵין קוֹל וְאֵין קֶשֶׁב, אֵצֶא עַל הַפָּרֶק.
— הַרְאִיתֶם אֶת אֲסִי, אֲרֻחִים־פּוֹרְחִים?
צֵא נִפְשִׁים! לְהִיכֹן? קֶלֶךְ וְרִקֵּד,
רְקוֹד־פְּרָא

בתהום פולין.

שירת ההתפרצות, לנינגראד תקועה בדרך־חייו כחוליה בלתי חוקית בין ליטא וסיביר, באחת זכה כחסד־ראשית, את האחרונה אימץ כמתת־גורל, אך „מה לי על שפת נבה בלנינגראד העיר?“ זעום עפעפים הוא עומד נכחה, מבקש השבונות רבים מידה, חשבונו של פועל, של אורת, של אדם מישראל, השבונה של המלכה שבת, אשר „סמבטיון התעשייה“. הציף את גבולה ואשר „חשון עולם“ מכבה את נרותיה.

והנה לבסוף שירת הכלא וסיביר — שירת הפיוס עם הגורל:

עוד פָּגַע? עֵב! תִּקְאָה? — שְׁלַחָה!

שירת הדרור הפנימי וחדות הלב, שירת לשר נו הדרומות, אשר הצפון „המגרש עופותיו מאילן ומשיח — את זמיריה מקרב לבו לא הסיע“, שירת היקום:

כִּי אֵצֶל הַהֶרֶה, לְבִיא כִּי אָרֵד,
יִקְטֵיר כָּד פִּטוֹר צִיץ לִי בְּשָׁמוֹ.
גְּדוֹקָה הַזְּכִיָּה בְּשִׁפְתֵי יָרֵא חֶטָּא
לְקִרְאָ לְכָד תִּי בְּשָׁמוֹ.

בליריקה הקודמת שלו צף בכל שיר ושיר פלח נאה מן היקום כאגן הסהר במי הנחל, עתה הולך השיר אל מראות העולם להיות אחם לאחדים, אך גם אשר נפלט על הליכות עולם לא תוכל שירתנו לשכות:

עֵיפֹה אָנֻנוּ מִשָּׂאוֹנוּ שֶׁל יוֹם —
אָבוֹ אֵין — בָּהּ לֹא מְרָטָה סִכִּין,
שָׁקֵר אֵין — בּוֹ לֹא לְטֶשֶׁה לְשׁוֹן —

כך ישיר לנסקי בחלילו ורעם הימים יעננו בקול.

המושג שירה, כרוב המושגים שבפינו, מסועף לשלוחות הרבה, אנו מקפלים בו חלית פות את האמרה היפה, את הרגש הנאמן, את ההמיה הרקה, את ההסתכלות העמוקה

ולטעום את מתקן של האבידות הללו. אצל רוב משוררי ימינו משקר עין איזה פכתון לתיאבון. משהו נודע להם, למשוררים הללו, משהו נחשף ונתערטל, העולם הוצג ערום מלבושו — קלונו וערותו נתגלו להם, ואין הם עושים כשם ויפת בני נוח. יש גם בינה בעולם, היודעת את אמת החיים ועומדת כנגדה פנים אל פנים. אך אצל הפייטנים הללו הרי זו ידיעה של גער, שניטלה הימנו נערותו, ושמן של ציניות נלה אליה תמיד, אצל לנסקי לוקחת לב רומנטיקה ראשיתית. שאין בה כלל משימת מעטה. היא קדמה לערטול וממילא פטורה היא לחפות על התורפה. הפגם חולף עובר וההרמוניה תכון לעד. שבע ימוט עולם — וקם. ואם שקיעות ראו עיניך, דע: „מתוך שקיעות אתמול רנים שחרי מחר“. ונאום האופטימיות הגדולה:

פָּנִים זְקָשָׁת, שְׁבַע הֵן,

לְשֵׁךְ תְּקוּחַת גְּבוּל אֵין, אֵין — —

פליאה הדבר, כמה יפה למקרא כמעט כל דף בספר־שירים זה באלה הימים, כאילו נוצר מתוכם ולמענם. והלא בזאת יבחן כל דבר־יצירה, אם הוא יכול ללוותנו גם ברדת עלינו השואה. ספר מקרא לימי שלום ושלחה בלבד אינו אלא דבר־שעשועים, וראה, שירתו הקלה של לנסקי, שאינה פוסקת מלשעשע את הגנפש, הכינה פסוקי שיר אשר ייטיבו עם לב דואב והכינה צרורי שיר למשמרת ימים רבים.

השעה אינה שעה לחגי־שירה, ומכל שכן שאינה יפה למסע חוגג של ספר־שירה. אך גם חין קסמו וגם יקרת מוצאו של ספר זה מפלים אותו מכל מנחת שירה אחרת, וסגור לוח שמים אלו, המשתרגות יחד ומאדירות זו את זו, עושות אותו לדבר שאין ערוך לו. וגם זו נזכור ונדע, כי לא תמיד יקבל שר השירה מרותו של שר הזמן, ויש אשר ישרה עמו ויזכל. א. קריב

עד כמה ששירת ליטא היא שירת ההתרמקות, כן היא שירתו פטרופוליס שלו את כוח הניב, את שגב החזות. ברוכים המביאים מנחות אלו ואשרי מקבליהן, אך בחביונה של כל לשון יש צילי סגולה, צליל לים שהלב כולא הלמותו מחמד־תם. יש מגעי ניבים ששפון בהם קסם־סוד, כאחר הסודות הידועים רק לאירוס בלבד. כתרי השירה נתונים למשוררים בעלי תמצית אנושית גדולה, אך זר־הדמנה שלה יותן רק על מצחו של משורר מלהקת אורפיאוס בלבד.

חיים לנסקי, בן חורשותיה של ליטא, אה צעיר לתור מבאָלובאָן“ כדברי עצמו, הוא גם אחיהם הצעיר של נעימי־זמירות במשוררים, אשר אף גזעם אולי שוקע והולך. ידי משוררים רבים נשלחו אצלנו אל זר הנאווה של היינה ותפסו רק עלים פורחים ברוח; מעטים הלכו לשאוב מים חיים ממעי־נותיו הצלולים של פושקין והעלו רק טפין טפין, ואיש אולי לא העלה על דעתו לכתוב שירים, אשר ידמו למנגינותיו של שובאָרט. אצל חיים לנסקי מתרונן שמץ טוב — ואולי גם יותר מזה — משלשתם יחד.

האזן העמוקה, הדרוכה, שהיתה בתוכנו, אוננו של ביאליק, הפלחה משכבר את קסם הינו של המשורר הצעיר, מלבד דברי ביאליק גופו בשתים מאגרותיו, כבר סחו עדים מהיסנים (י. פיכמן בזכרונותיו ואחרים), ששירי לנסקי היו נקבעים בזכרוננו תוך כדי קריאה והיה קוראם אחר כך על פה באזני בר לוויה. הוא הבחין לאלתר, שוחי מלפני החטא, שירה שלא נסתרסה מהותה. הלא כה דבריו: זה ימים רבים שלא טעמתי טעם בית אבא בשירים עבריים, זאת הפעם דרכו רגלי שוב על פני דשא ולא על מדרכות מסורסות אבן. אולם משמשתכח והולך טעם „בית אבא“ ומשהרגלים נעקרו מעל הדשא ונעשו למודות לואך דוקא על „מדרכות מסורסות אבן“ לא יקל אולי לשוֹב